

પ્રવચન નં. ૨૫૨ ગાથા-૧૭૩-૧૭૬, શ્લોક-૧૧૮-૧૧૯

બુધવાર, જેઠ વદ ૩, તા. ૧૩-૦૬-૧૯૭૯

‘સમયસાર’ ૧૧૮ કળશ છે એના ઉપર (ચાલે છે). ‘જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વનો ઉદય છે...’ એટલે શું ? કે, દર્શનમોહ જે કર્મ છે, એનો ઉદય છે અને તેમાં જોડાયને, એમાં જ્યારે જોડાય છે, એ દર્શનમોહનો ઉદય છે ઈ કાંઈ કરાવતું નથી, પણ સ્વરૂપ ચૈતન્યસ્વરૂપ પોતાનું અખંડ (છે) તેના તરફનો આશ્રય, લક્ષ છોડીને દર્શનમોહના ઉદય કાળે ‘તેમાં જોડાઈને જીવ રાગ-દ્વેષ-મોહભાવે પરિણમે છે...’ આહા..હા...! ‘ત્યાં સુધી જ તેને અજ્ઞાની અને બંધક કહેવામાં આવે છે.’

અહીંયાં દષ્ટિપ્રધાન કથન છે ને ! જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વના ઉદયમાં જોડાય છે ત્યાં સુધી તેને આસ્રવ અને બંધન કહેવામાં આવે છે. ‘ત્યાં સુધી જ તેને અજ્ઞાની...’ છે ને ? ‘અને બંધક કહેવામાં આવે છે. જ્ઞાની-અજ્ઞાનીનો અને બંધ-અબંધનો આ વિશેષ જાણવો.’ ધર્મી જીવ(ને) તો આત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ (છે તેની) તરફની દષ્ટિ છે, ધર્મીનું પર્યાયમાં વલણ દ્રવ્યસ્વભાવ સન્મુખ છે, એથી તેને જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...!

શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ સમ્યગ્દર્શન, જેવું શુદ્ધ સ્વરૂપ (છે) એની પ્રતીતિ અને જ્ઞાન (થાય) એ સ્વની સન્મુખ થઈને સ્વની પ્રતીતિ ને જ્ઞાન થાય અને એનો અનુભવ થાય તેને સમ્યગ્દષ્ટિ અને જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. અને જ્યાં સુધી દર્શનમોહનો ઉદય હોય અને તેમાં મોહ-મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષપણે જોડાય ત્યાં સુધી તેને અજ્ઞાની અને બંધક (કહેવામાં આવે છે). જ્ઞાનીને જ્ઞાની અને અબંધક (કહેવાય છે). એ શૈલી અત્યારે (લીધી છે). ‘જ્ઞાની-અજ્ઞાનીનો અને બંધ-અબંધનો આ વિશેષ જાણવો.’

‘વળી શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીન રહેવાના અભ્યાસ દ્વારા...’ ધર્મી પોતાનું પવિત્ર આનંદધામ મૂળ વસ્તુ (છે) એના ભાનમાં તો છે પણ એના અભ્યાસ (દ્વારા) – અંતરમાં એકાગ્રતાના અભ્યાસ દ્વારા ‘કેવળજ્ઞાન પ્રગટવાથી...’ એ વસ્તુસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે તેનો અનુભવ છે અને હવે પણ પછી તેના તરફના અભ્યાસમાં એટલે એકાગ્રતામાં અભ્યાસ કરતાં એને કેવળજ્ઞાન થાય છે. કોઈ ક્રિયાકાંડ કરતાં વ્રત ને તપ ને ભક્તિ ને પૂજા કરતા કેવળજ્ઞાન થતું નથી. આહા..હા...!

‘જ્યારે જીવ સાક્ષાત્ સંપૂર્ણજ્ઞાની થાય છે...’ ઓલો (જ્ઞાની કહ્યો) હતો એ ચોથે ગુણસ્થાનથી મિથ્યાત્વ ને અનંતાનુબંધીનો અભાવ (થયો હતો), સમ્યગ્દર્શન અને સ્વરૂપના અંશની સ્થિરતા (થઈ) તેથી તેને જ્ઞાની અને અબંધક કહ્યો હતો. હવે એ પોતે પોતાના

સ્વરૂપનો અંતરમાં અભ્યાસ - એકાગ્રતાનો અભ્યાસ કરતા કરતા એને જ્યારે કેવળજ્ઞાન થાય (ત્યારે) તે સાક્ષાત્ સંપૂર્ણજ્ઞાની (થાય છે). સાક્ષાત્ અને સૂંપૂર્ણજ્ઞાની. પહેલા નીચલા દરજ્જામાં જ્ઞાની અને અબંધક (કલ્પો) પણ એ આત્માના આનંદસ્વરૂપમાં જે અનુભવમાં આત્મા આવ્યો હતો તે આત્મામાં અંતર સ્થિરતા... સ્થિરતા... સ્થિરતા.. અંતરમાં લીનતાનો અભ્યાસ કરતા કેવળજ્ઞાન થાય એ સાક્ષાત્ જ્ઞાની અને પૂર્ણ જ્ઞાની (થયો). સાક્ષાત્ પૂર્ણ જ્ઞાની (થાય છે) 'ત્યારે તો તે સર્વથા નિરાસ્રવ થઈ જાય છે...' એને પછી કાંઈ આસ્રવ રહેતો નથી. 'એમ પહેલાં કહેવાઈ ગયું છે.'



(માલિની)

વિજહતિ ન હિ સત્તાં પ્રત્યયાઃ પૂર્વબદ્ધાઃ
સમયમનુસરન્તો યદ્યપિ દ્રવ્યરૂપાઃ ।
તદપિ સકલરાગદ્વેષમોહવ્યુદાસા-
દવતરતિ ન જાતુ જ્ઞાનિનઃ કર્મબન્ધઃ ॥૧૧૮ ॥

હવે આ અર્થનું કળશરૂપ કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- [યદ્યપિ] જોકે [સમયમ્ અનુસરન્તઃ] પોતપોતાના સમયને અનુસરતા (અર્થાત્ પોતપોતાના સમયે ઉદયમાં આવતા) એવા [પૂર્વબદ્ધાઃ] પૂર્વબદ્ધ (પૂર્વે અજ્ઞાનઅવસ્થામાં બંધાયેલા) [દ્રવ્યરૂપાઃ પ્રત્યયાઃ] દ્રવ્યરૂપ પ્રત્યયો [સત્તાં] પોતાની સત્તા [ન હિ વિજહતિ] છોડતા નથી (અર્થાત્ સત્તામાં છે-હયાત છે), [તદપિ] તોપણ [સકલરાગદ્વેષમોહવ્યુદાસાત્] સર્વ રાગદ્વેષમોહનો અભાવ હોવાથી [જ્ઞાનિનઃ] જ્ઞાનીને [કર્મબન્ધઃ] કર્મબંધ [જાતુ] કદાપિ [અવતરતિ ના] અવતાર ધરતો નથી-થતો નથી.

ભાવાર્થ :- જ્ઞાનીને પણ પૂર્વે અજ્ઞાન-અવસ્થામાં બંધાયેલા દ્રવ્યાસ્રવો સત્તા-અવસ્થામાં હયાત છે અને તેમના ઉદયકાળે ઉદયમાં આવતા જાય છે. પરંતુ તે દ્રવ્યાસ્રવો જ્ઞાનીને કર્મબંધનું કારણ થતા નથી. કેમ કે જ્ઞાનીને સકળ રાગદ્વેષમોહભાવોનો અભાવ છે. અહીં સકળ રાગદ્વેષમોહનો અભાવ બુદ્ધિપૂર્વક રાગદ્વેષમોહની અપેક્ષાએ સમજવો. ૧૧૮.

શ્લોક ૧૧૮ ઉપર પ્રવચન

હવે ૧૧૮ કળશ.

વિજહતિ ન હિ સત્તાં પ્રત્યયાઃ પૂર્વબદ્ધાઃ
સમયમનુસરન્તો યદ્યપિ દ્રવ્યરૂપાઃ ।
તદપિ સકલરાગદ્વેષમોહવ્યુદાસા-
દવતરતિ ન જાતુ જ્ઞાનિનઃ કર્મબન્ધઃ ॥૧૧૮ ॥

આ..હા...! આસ્રવમાં મુખ્ય વધારે આ વાત લીધી. બાકી તો કીધું જ્યાં સુધી યથાખ્યાત ચારિત્ર ન થાય ત્યાં સુધી હજી અસ્થિરતા છે અને એટલો દોષ પણ છે અને એટલું બંધન પણ છે પણ મુખ્યપણે આમ જ્યારે જ્ઞાનીની વાત કરવા જાય એટલે કે આત્માનો જ્યાં અનુભવ થયો, પરમાત્માનો અનુભવ થયો એ પૂર્ણ અનંત ગુણના રસનો કંદ પ્રભુ છે, એની સન્મુખ થઈને જે અનુભવ થયો ત્યારથી તેને જ્ઞાની અને અબંધક કહેવામાં આવે છે. અને તે જ્ઞાનમાં અભ્યાસ કરતાં કરતાં કેવળજ્ઞાન થાય ત્યારે સાક્ષાત્ સંપૂર્ણ જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. ઓલામાં જ્ઞાની કહેવું એટલું હતું. આ સંપૂર્ણ જ્ઞાની (થાય છે). આ..હા...! પણ એ થાય કઈ રીતે ? સંપૂર્ણ જ્ઞાની કે અપૂર્ણ જ્ઞાની થાય શી રીતે ?

એ અંતર આત્મા પ્રભુ પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવે જે આત્મા કહ્યો એ અનંત અનંત ગુણનો રસકંદ પ્રભુ છે. વીતરાગમૂર્તિ છે, અનાકુળ આનંદનો ઢગલો છે, અનાકુળ શાંતિનો પૂર્ણ વીતરાગ સ્વભાવનો રસ છે. આહા..હા...! એના (તરફના) ઝુકાવથી, એવા સ્વભાવની તરફના ઝુકાવથી જે જ્ઞાન અને દર્શન થાય તેને અહીંયાં જ્ઞાની કહેવાય અને તેને અબંધક કહેવાય. બાહ્યથી ગમે તેટલા પંચ મહાવ્રત પાળતો હોય પણ જેને હજી રાગ છે એની એકતાબુદ્ધિ (છે) ત્યાં જ નજર છે, ભગવાન આખો પરમાત્મા પડ્યો એની નજરું નથી. આહા..હા...! ભલે પંચ મહાવ્રત પાળે, નગ્ન થાય, દિગંબર થાય, હજારો રાણી છોડે પણ અંતરમાં જ્યાં સુધી પૂર્ણાનંદનો સ્પર્શ ન કરે અને રાગની ક્રિયાથી ભિન્ન ન પડે ત્યાં સુધી તે મિથ્યાદષ્ટિ અને અજ્ઞાની છે. આ..હા..હા...! આવું છે.

હવે શ્લોક. ‘જોકે...’ [સમયમ્ અનુસરન્તઃ] શું કહે છે ? જ્ઞાનીને પૂર્વના જે કર્મ સત્તામાં પડ્યા છે એ ‘પોતપોતાના સમયને અનુસરતા (અર્થાત્ પોતપોતાના સમયે ઉદયમાં આવતા)’ તે તે સમયે તે કર્મ ઉદયમાં આવે ‘એવા પૂર્વબદ્ધ (પૂર્વે અજ્ઞાનઅવસ્થામાં બંધાયેલા)...’ જ્ઞાનીને પૂર્વમાં અજ્ઞાન અવસ્થામાં બંધાયેલા કર્મો તે સમય સમયમાં ઉદયમાં આવે. આ..હા...!

[દ્રવ્યરૂપાઃ પ્રત્યયાઃ] ‘દ્રવ્યરૂપ પ્રત્યયો...’ ઈ પરમાણુ વસ્તુ છે. આઠ કર્મરૂપ પરમાણુ (વસ્તુ છે) એ ‘પોતાની સત્તા છોડતા નથી...’ [સત્તાં ન હિ વિજહતિ] ‘(સત્તામાં છે-હયાત છે), તોપણ...’ [સકલરાગદ્વેષમોહવ્યુદાસાત્] આ..હા..હા...! અહીં તો રાગ-દ્વેષ-મોહ, મિથ્યાત્વનો મોહ અને અનંતાનુબંધીનો રાગ-દ્વેષને અહીં ગણવામાં આવ્યો છે. ઈ સકળ ‘સર્વ રાગદ્વેષમોહનો અભાવ હોવાથી જ્ઞાનીને કર્મબંધ કદાપિ અવતાર ધરતો નથી...’ આહા..હા...! અલ્પ રાગ થાય છે અને એને લઈને કર્મમાં જરી સ્થિતિ, રસ પડે છે પણ એ અલ્પ છે તેની ગણતરી અહીંયાં ન ગણતા, આત્મજ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માનો અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવ્યો ત્યારે આત્મા આનંદસ્વરૂપ પૂર્ણ છે એમ જાણવામાં, પ્રતીતમાં આવ્યું એને અહીંયાં જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. એ જ્ઞાનીને અજ્ઞાનપણે બંધાયેલા કર્મો સમયે સમયે ઉદયમાં આવે પણ અહીંયાં જોડાણમાં રાગ-દ્વેષ-મોહનું જોડાણ નથી. મિથ્યાત્વ સંબંધીનું રાગનું જોડાણ નથી. એને લઈને એનો અભાવ હોવાથી ‘જ્ઞાનીને કર્મબંધ કદાપિ...’ [અવતરતિ ના] એટલે ‘થતો નથી’. અવતરતો નથી એટલે થતો નથી. આહા..હા...! આમાં પાછું એકાંત લઈ જાય (તો ન ચાલે).

મુમુક્ષુ :- અનંતાનુબંધી અને મિથ્યાત્વનો અવતાર થતો નથી.

ઉત્તર :- અહીં તો મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીની અપેક્ષાએ વાત છે. એકાંત લઈ જાય (કે) સમકિતી થયો એટલે, જ્ઞાની થયો એટલે એને હવે કાંઈ દુઃખ પણ નથી ને આસ્રવ નથી, બંધન નથી એમ નથી. આ..હા...! ક્યાં ક્યાં કયું કહેવાનો આશય છે ? (એનો) હાર્દ સમજે. નહોતું આવ્યું ? ધર્મી જીવ જે ઠેકાણે શું કહેવું છે તેનો હાર્દ સમજે અને કહેનારની અપેક્ષા શું છે તેનો હાર્દ સમજે છે. આવ્યું હતું ને ? આહા..હા...!

આ શરીર માટી જડથી ભિન્ન, કર્મના રજકણોથી ભિન્ન અને અંદર પુણ્ય-પાપ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધના ભાવથી પણ ભગવાન તો અંદર ભિન્ન છે. એવો જે આત્મા અંદર સત્ દળ પડ્યું છે, અતીન્દ્રિય આનંદનું દળ.. દળ પિંડ (છે). આ..હા...! એની જેને દષ્ટિ થઈને અનુભવ થયો એને હવે મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીના રાગ-દ્વેષ-મોહ, પૂર્વના બંધાયેલા ઉદયને અનુસારે જે થતા એ હવે થતા નથી. આહા..હા...! ભારે કામ આકરું ! આખું સંકેલીને અંદરમાં જાવું. બહારના સંયોગો ભલે કરોડો મંદિરો બનાવ્યા હોય, કરોડો ગજરથ કાઢ્યા હોય એ કોઈ ચીજ નથી. એ તો પરમાણુની તે વખતે તે અવસ્થા થવાની તે પરમાણુથી થાય, આત્મા એને ન કરી શકે. આહા..હા...! એમાં કરે તો શુભરાગ કરે. એ શુભરાગ પણ જો મારા છે એમ માને તો એ પણ મિથ્યાદષ્ટિ અનંતાનુબંધીના રાગ-દ્વેષને કરે છે. આહા..હા...!

જેણે ભગવાનઆત્માને પૂર્ણ બધાથી ભિન્ન વિકલ્પથી માંડીને બધી ચીજોથી ભિન્ન (જાણ્યો), આખો એક કોર આત્મરામ અને એક કોર બધું ગામ, પ્રભુ પૂર્ણાનંદનો નાથ, અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર આત્મા પ્રભુ, એના ઉપર જેની દષ્ટિ પડી, એના ઉપર ઝુકાવ

થયો એણે પરમાત્માને સ્વીકાર્યો, એણે પરમાત્મસ્વરૂપનો સત્કાર કર્યો એ જીવને હવે કહે છે મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીના રાગ-દ્વેષ થતા નથી. આહા..હા...!

આમ હજારો રાણી છોડી નગ્ન દિગંબર થાય, પંચ મહાવ્રત પાળે, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે છતાં એ તો એને ધર્મ માને છે એટલે મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...! (નિજ) ભગવાનને ભૂલી જાય છે. ભગવાન એટલે ભગ નામ લક્ષ્મી. અનંત અનંત અંતર આનંદ ને જ્ઞાનની લક્ષ્મી પડી છે. એનો વાન. ભગવાન — એ ભગનું વાન (એટલે) સ્વરૂપ છે. અંતરની લક્ષ્મી એ એનું — આત્માનું સ્વરૂપ છે. આહા..હા...! એ પુણ્ય ને પાપ, દયા ને દાન, વ્રત ને ભક્તિ એ કંઈ આત્માનું સ્વરૂપ નથી. એ તો વિકૃત વ્યભિચાર દશા છે. આહા..હા...!

જેણે અંતર્મુખના પરિણામ શરૂ કર્યા છે... આ..હા..હા...! જેણે સુખના પંથને આદર્યો છે... આ..હા..હા...! અંતરમાં એકાગ્ર થઈને અનુભવ (કર્યો છે) એ સુખને પંથે સમક્રિતી સમ્યક્દષ્ટિ પડ્યો. આ..હા...! દુઃખના પંથ જેણે પૂર્ણ રોક્યા. એ રીતે અહીં પૂર્ણ લેવું છે. થોડો રાગ-દ્વેષ છે, આસ્રવ છે પણ એ અલ્પતા ગણીને તેને નથી (કહ્યું). પણ બિલકુલ નથી એમ એકાંત કોઈ લઈ જતું હોય તો એમ નથી. સમ્યગ્દર્શન થાય પછી પણ એને ચારિત્રદોષ છે. એ એને ટાળીને જ્યારે સ્વરૂપમાં સ્થિર થશે ત્યારે આનંદ અને શાંતિ પ્રગટશે. ત્યારે એને આસ્રવ અને બંધ જરીયે નહિ થાય. આહા..હા...! આવો માર્ગ ! વાણીથી પાર, વચનથી, વિકલ્પથી પાર, રાગથી પાર એવી ભગવાન અંદર ચીજ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાનમાં રાગને જુદો પાડ્યો છે ને ?

ઉત્તર :- ઈ (જુદો) પાડ્યો નહિ (પણ) પડી ગયો છે. અંતરમાં આમ (અંતર્મુખ) થયો એટલે રાગ જુદો પડી ગયો. આમ (રાગ) આવ્યો નહિ. કારણ કે એની ચીજ નથી. આહા..હા...!

પ્રભુ ! વાત તો મુશ્કેલી(વાળી છે). અનંતકાળનો અભ્યાસ નહિ, લોકોની આખી પ્રવૃત્તિ ક્રિયાકાંડમાં (ચડી ગઈ). રાગ ને આ દયા પાળો ને વ્રત કરો ને પૂજા કરવી, ભક્તિ કરવી, અપવાસ કરવા, ગજરથ કરવા, રથ ચલાવવા... ક્યાં ત્યાં ધર્મ છે ? લાખ જાત્રાનું 'સમેદશીખર'ની કરવી...

મુમુક્ષુ :- આગમમંદિરની તો જાત્રા કરવી કે નહિ ?

ઉત્તર :- આગમમંદિરની લાખ વાર જાત્રા કર તો શુભભાવ છે. આ મંદિરની ગણતરી શી ? આ તો છવીસ લાખનું છે. પણ 'ભરત' ચક્રવર્તીએ ત્રણ ચોવીસીના મંદિર બનાવ્યા. 'ભરત' ચક્રવર્તીએ અષ્ટાપદ પર્વતમાં ત્રણ ચોવીસીના મંદિર (બનાવ્યા). અબજો અબજો રૂપિયાનું એક એક મંદિર !

મુમુક્ષુ :- રત્નના બનાવ્યા.

ઉત્તર :- અબજોના રત્નના એકલા ! એક એક રત્ન લાખોની કિંમતનું ! એવા એકલા રત્નથી (બનાવ્યા). એથી શું ? એના તરફનું લક્ષ છે એ શુભરાગ છે, ધર્મ નહિ અને ધર્મનું

કારણ પણ નહિ. એ ભાવ બંધનું કારણ છે. આહા..હા...! આવે, ધર્મીને પણ અશુભથી વંચનાર્થ - અશુભને છોડવા (આવે), એમ કહેવાય બાકી તો એ સમયે આવે. આ..હા...! પણ હેયબુદ્ધિએ આવે. ઉપાદેયબુદ્ધિએ આવે તો આત્મા હેય થઈ જાય. જો શુભભાવમાં ઉપાદેયબુદ્ધિ આવે, આદરણીય (મનાય) તો ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ અંદર હેય થઈ જાય અને જેણે ભગવાનઆત્માને ઉપાદેય કર્યો તે સમક્રિતીને રાગ - તીર્થકરગોત્ર બાંધે એ રાગ પણ હેય થઈ જાય છે. આહા..હા...! આવે, હોય. પૂર્ણ વીતરાગ ન હોય ત્યારે રાગ આવે. આહા..હા...! પણ એ બધું હેય તરીકે હોય છે. ઉપાદેય તો એક પ્રભુ ત્રણલોકનો નાથ... આહા..હા...!

કળશો જેમ અમૃતના રસથી ભર્યો હોય, કળશો.. કળશો.. લોટો ! આ પણ આ લોટો છે ને ! આ જુઓને ! અંદર ભગવાન અમૃતના રસથી પૂર્ણ ભરેલો છે. આહા..હા...! અતીન્દ્રિય અમૃતના રસથી ભરેલો પ્રભુ આત્મા છે, ભાઈ ! આહા..હા...! જેને દ્રવ્યસ્વભાવ કહીએ. પર્યાય તો એક સમયની છે પણ દ્રવ્યસ્વભાવ કહીએ તો પૂર્ણ.. પૂર્ણ... પૂર્ણ... અમૃતના રસથી ભરેલો (છે). આ કળશાને આકારે આકાર એવો છે એનો, આને (કળશાને) લઈને નહિ. પોતાને લઈને આકાર (છે). વ્યંજનપર્યાય છે ને ! આહા..હા...! એવો જે ભગવાનઆત્મા...! અરે..રે...! આત્મા(ને) મૂકીને (બધી) વાતું (કરે).

હવે અત્યારે પેલો એક જણ એમ કહે છે, પેલા 'શ્રુતસાગર' ! 'શ્રુતસાગર' ને ? કે, અત્યારે તો શુભભાવ જ હોય. એવી પ્રરૂપણા કરે છે. છાપામાં આવ્યું છે. 'શ્રુતસાગર' છે, 'શાંતિસાગર'ને કેડે. ઈ કહે છે કે, અત્યારે તો શુભભાવ જ હોય. અર..ર..ર...! પ્રભુ... પ્રભુ... પ્રભુ...! શુભભાવ તો અભવીને પણ હોય છે. નવમી ત્રૈવેયક જાય એને શુભભાવ કેવો હોય ? એવો ભાવ તો અત્યારે હોતોય નથી. આ..હા...! એ શુભભાવ તો ઝેર અને બંધનનું કારણ (છે). 'શાંતિસાગર' અહીં આવ્યા હતા. (સંવત) ૧૯૮૭ માં અહીં આવ્યા હતા. ચોવીસ કલાક રહ્યા હતા. પણ દષ્ટિ બીજી ચીજ, બાપુ બહુ. પ્રવૃત્તિની ક્રિયાઓ જુદી, દષ્ટિ જુદી ચીજ છે. આહા..હા...!

(અહીં) તો એમ કહે છે કે, ચોથે ગુણસ્થાનથી જ્ઞાનીને અબંધ કહ્યો. કઈ અપેક્ષાએ ? મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીની અપેક્ષાએ. બાકી તો દસમા ગુણસ્થાન સુધી ધર્મી, સમક્રિતી, ક્ષાયિક સમક્રિતી હોય. અરે...! તીર્થકર હોય એને દસમા ગુણસ્થાન સુધી રાગનો અંશ છે અને છ કર્મ બંધાય છે. એકાંત તાણી જાય કે, બસ ! સમક્રિતી થયો એટલે કંઈ બંધ જ નહિ, આસ્રવ નહિ. એમ નહિ. એને યોગ્ય જે છે તે આસ્રવ અને બંધ નથી, એમ. આહા..હા...!

'સર્વ રાગદ્વેષમોહનો અભાવ હોવાથી...' જોયું ? પાઠ તો આવો છે, જોયું ? [સકલરાગદ્વેષમોહવ્યુદાસાત્] છે ને ? મૂળ પાઠ જ છે. આ ટીકા છે, ટીકા(માં) અંદર અર્થ

(છે). [સકલરાગદ્વેષમોહવ્યુદાસાત્] આહા..હા...! 'સર્વ રાગદ્વેષમોહનો અભાવ હોવાથી જ્ઞાનીને કર્મબંધ કદાપિ... થતો નથી.' ભાવાર્થ.

અહીં તો મહિમા પ્રભુની છે. એ મહિમા કરીને અંતરમાં જવાની વાતું છે, બાપુ ! બાકી બધી લાખ, કરોડ (વાતો કરે), કરોડો મંદિર બનાવે ને કરોડો પુસ્તક બનાવે... (એ કોઈ ચીજ નથી).

મુમુક્ષુ :- હજી આપણે કરોડો નથી બનાવ્યા.

ઉત્તર :- આ તો બનાવે કો'ક (એની વાત છે). આ તો બાવીસ લાખ થયા છે. બાવીસ લાખ અહીં છપાણા છે. ઈ તો એ પરમાણુની પર્યાય તે કાળે થવાની એ થાય. કોણ કરે ? બાપુ ! ભાઈ ! એ પરમાણુ પુદ્ગલમાં તે સમયની તે અવસરે તે પર્યાય થવાની હોય તે થાય. આહા..હા...! એને બીજો કોણ કરે ? આ..હા..હા...! થતી હોય તેને કોણ કરે ? તે તે પરમાણુમાં તે સમયે તે પર્યાય (તે) અવસરે થવાની હોય તે થાય. થાય છે તેને કરે કોણ ? આહા..હા...! અભિમાન કરે કે અમે આમ કર્યા ને અમે આમ કર્યા ને અમે પુસ્તકો બનાવ્યા, શાસ્ત્રો બનાવ્યા, મંદિરો બનાવ્યા.. કોણ બનાવે ? પ્રભુ ! અહીંયાં તો અંતરમાં શુભરાગ થાય એને પણ બનાવું છું અને મારો છે એ પણ દષ્ટિ મિથ્યા છે. આહા..હા...! આકરું કામ બહુ, ભાઈ ! વીતરાગમાર્ગ દિગંબર જૈનદર્શન અલૌકિક છે. ક્યાંય છે નહિ. આવો માર્ગ ક્યાંય છે નહિ. આહા..હા...! શ્વેતાંબરમાં તો બધા ગોટા વાળ્યા છે. આ..હા...! આ નિર્મળાનંદ પ્રભુ તો જુઓ ! આ..હા..હા...!

એવો જે ભગવાનઆત્મા ! એનું જેને જ્ઞાન અને અનુભવ થયો એને પૂર્વે (બાંધેલા) સત્તામાં પડેલા કર્મ હોય અને ઉદય આવે પણ તેમાં મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીનું જોડાણ નથી માટે સકળ રાગ-દ્વેષ-મોહનો અભાવ (છે એમ) મૂળમાં આ અપેક્ષાએ કહ્યો છે. આહા..હા...!

ભાવાર્થ :- 'જ્ઞાનીને પણ...' એટલે કે અજ્ઞાનીને તો ઠીક પણ 'જ્ઞાનીને પણ પૂર્વે અજ્ઞાન-અવસ્થામાં બંધાયેલા દ્રવ્યાસ્રવો...' એટલે પરમાણુ આઠ જડ કર્મ સત્તામાં અજીવ તરીકે પડ્યા છે. 'દ્રવ્યાસ્રવો સત્તા-અવસ્થામાં હયાત છે...' જોયું ? એ પડેલા (છે) એને દ્રવ્યાસ્રવ કહ્યો. પરમાણુ નવા આવે એને દ્રવ્યાસ્રવ (કહે) એ તો વળી જુદી વસ્તુ. આ તો સત્તામાં પડ્યા (છે) એને દ્રવ્યાસ્રવ કહ્યું. પેલામાં આવે છે. 'સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા'માં આ આવે છે. પૂર્વના પડેલા કર્મની સત્તા પડી છે એને પણ દ્રવ્યાસ્રવ કહેવાય છે. આ..હા...! નવા આવે ઈ જુદી વસ્તુ. 'જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા' !

મુમુક્ષુ :- આમાં આગળ આવી ગયું છે.

ઉત્તર :- આવી ગયું છે ને ! આ તો 'સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા'માં નાખ્યું છે. એને દ્રવ્યાસ્રવ કહેવા. આવ્યા હતા ને, આવ્યા હતા ને એટલે. પડ્યા છે ને ! આહા..હા...! એ 'દ્રવ્યાસ્રવો

સત્તા-અવસ્થામાં હયાત છે અને તેમના ઉદયકાળે ઉદયમાં આવતા જાય છે.’ એનો સમય જ્યારે સત્તામાંથી ઉદય (આવવાનો) હોય તે સમયે તે ઉદયમાં આવતા જાય છે. ‘પરંતુ તે દ્રવ્યાસ્રવો જ્ઞાનીને કર્મબંધનું કારણ થતા નથી,...’ આહા..હા...! કારણ કે તેમાં તેને અનંતાનુબંધી અને મિથ્યાત્વના પરિણામ નથી માટે તે જોડાતો નથી. આ અપેક્ષાએ (કહ્યું).

‘કેમ કે જ્ઞાનીને સકળ રાગદ્વેષમોહભાવોનો અભાવ છે.’ અહીં ‘સકળ’ શબ્દ પડ્યો છે ને ! મૂળ પાઠમાં છે. સકળ ગયા છે. આખા મૂળ જ એ છે. આહા..હા...! એ દયા, દાન, વ્રતના પરિણામ એ મારા અને મને લાભદાયક (છે એવો ભાવ એ) મિથ્યાત્વ (છે) અને એની સાથે થયેલા રાગ-દ્વેષ એ અનંતાનુબંધી એ મૂળ ચીજ છે. સંસાર-મૂળ ઈ છે. મિથ્યાત્વ તે આસ્રવ છે અને મિથ્યાત્વ તે સંસાર છે. આહા..હા...! બાયડી, છોકરા, કુટુંબ સંસાર નથી. એ તો પરચીજ છે. સંસાર તો આત્માની પર્યાયમાં હોય, મોક્ષ પણ આત્માની પર્યાયમાં હોય, મોક્ષમાર્ગ પણ આત્માની પર્યાયમાં હોય, સંસાર પણ આત્માની પર્યાયમાં હોય. આહા..હા...! આ..હા..હા...!

સંસાર એટલે કે મિથ્યાત્વ. આહા..હા...! એ રાગના કણને પણ પોતાનો માનવો અને લાભદાયક માનવો એ મિથ્યાત્વ, એ સંસાર છે. આ કહે છે ને બાયડી, છોકરા છોડ્યા (એણે) સંસાર છોડ્યો. ખોટી વાત છે. કુટુંબ, બાયડી છોડ્યા, દુકાન છોડી માટે સંસાર છોડ્યો (એ) ખોટી વાત છે. મિથ્યાત્વ તે સંસાર (છે અને) એ મિથ્યાત્વ છોડે તો સંસાર છોડ્યો કહેવાય. આહા..હા...! ભાષા સમજ મેં આતી હૈ થોડી થોડી ?

આ..હા...! ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ પરમાત્મા બિરાજે છે, મહાવિદેહમાં પ્રભુ તો બિરાજે છે. આહા..હા...! પ્રભુનું કરોડ પૂર્વનું આયુષ્ય છે. એક પૂર્વમાં સીત્તેર લાખ કરોડ છપ્પન હજાર કરોડ વર્ષ જાય. એવું કરોડ પૂર્વનું પ્રભુનું આયુષ્ય છે. બે હજાર વર્ષ પહેલાં ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ ત્યાં ગયા હતા. સાક્ષાત્ ભગવાનના સમવસરણમાં આઠ દિ’ રહ્યા. ભરતના માણસ એ મહાવિદેહની જાત્રાએ ગયા ! ત્રણલોકના નાથની હાજરી, તેની પાસે ગયા આઠ દિ’ સાંભળ્યું. થોડી-ઘણી શંકાનું સમાધાન શ્રુતકેવળીઓ પાસે કર્યું. ત્યાં તો શ્રુતકેવળીઓ બિરાજે છે, વર્તમાન (બિરાજે) છે. આ..હા...! ત્યાંથી આવીને આ બનાવ્યું છે. આહા..હા...! અને એમાંથી ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવે’ ટીકા અને કળશ (કર્યા). આહા..હા...! અમરના ધામમાં જાવું હોય એને કેમ જાવું એમ અહીં તો કહે છે. અમર-આત્મા અમરધામ છે ! આ..હા...! અને મોક્ષને પણ અમર કહે છે ને ! મોક્ષને અમૃત કહે છે, શાસ્ત્રમાં મોક્ષને અમૃત પણ કહે છે. અમર કહે છે, અમૃત કહે છે, મોક્ષ કહે છે. આ..હા...!

ઈ આત્મા અમૃત અને અમર સ્વરૂપ છે, પ્રભુ ! ખરેખર તો એને દયા, દાનના વિકલ્પ, વ્રતના વિકલ્પનો પણ સંબંધ નથી. એ તો સકળ ત્રિકાળ નિરાવરણ પ્રભુ અંદર બિરાજે છે. આહા..હા...! સકળ નિરાવરણ અખંડ એક પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય અવિનશ્વર શુદ્ધ

પારિણામિક પરમભાવ લક્ષણ નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય તે હું છું. આહા..હા...! આ..હા..હા...! એમ ધર્મી પોતાના આત્માને આમ ભાવે છે. આહા..હા...! હું રાગી છું ને બાયડીવાળો ને છોકરાવાળો ને પૈસાવાળો ઈ તો કંઈ છે જ નહિ. આહા..હા...! પણ એક સમયની પર્યાય જેટલી ખંડ ખંડ છે એની પણ ભાવના જ્ઞાનીને નથી. જ્ઞાનીને પોતાની – અખંડની ભાવના છે. આહા..હા...! ઈ અખંડની ભાવનામાં જ્યારે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન થયું એથી તે ધર્મીને પૂર્વના બાંધેલા કર્મોદય આવે પણ મિથ્યાત્વ ને અનંતાનુબંધીનું જોડાણ નથી. આહા..હા...! સમ્યક્ અને સ્વરૂપ સ્થિરતાનું જોડાણ અહીં થઈ ગયું. એથી મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીનું આમ જોડાણ હટું એ ગયું. આહા..હા...! માર્ગ અંતરનો બાપુ બહુ એવો ઝીણો છે. આહા..હા...! વાદવિવાદે તો કાંઈ (પાર આવે એવું નથી).

જેને અંતર (લગની) લાગી હોય (એનું કામ છે). આ ભવ.. ભવ ચોરાશી લાખના અવતાર અનંત ભવ, એ ભવનો જેને ડર લાગે. ચાહે તો સ્વર્ગનો ભવ (હોય) પણ એ દુર્ગતિ છે. તારી ગતિ નહિ, નાથ ! આહા..હા...! તારી ગતિ તો અંદર શુદ્ધરૂપે પરિણમવું એ ગતિ તારી છે. આહા..હા...! સ્વર્ગની ગતિ પણ દુર્ગતિ છે. ત્યાં દુઃખ છે, આકુળતા છે, કષાય છે. ઈ સુખી નથી.

સુખ તો આત્મામાં છે. આહા..હા...! એવા સુખસાગરને જ્યાં ઢંઢેળીને જોયો, જાણ્યો... આ..હા..હા...! કહે છે કે એને હવે પૂર્વની સત્તાના કર્મો ઉદયમાં સમયે સમયે આવતા છતાં તેમાં તેનું જોડાણ નથી. આમ (અંતરમાં) જોડાણ થયું છે તો આમ (બહારમાં) જોડાણ નથી, એવી બે વાત કરી. અસ્થિરતાની વાતને ગૌણ કરી નાખી. આ..હા...! પ્રભુમાં જોડાય ગયો છે એ રાંકમાં, ઉદયમાં જોડાતો નથી. આહા..હા...! આવી વાત છે.

‘અહીં સકળ રાગદ્વેષમોહનો અભાવ બુદ્ધિપૂર્વક રાગદ્વેષમોહની અપેક્ષાએ સમજવો.’ જોયું ? બુદ્ધિ એટલે રુચિપૂર્વક. પ્રેમપૂર્વક જે રાગ-દ્વેષ-મોહ (થાય) એ એને નથી. બુદ્ધિપૂર્વક (એટલે) કરવાલાયક છે એવી બુદ્ધિપૂર્વક. એને રાગ-દ્વેષ ને મોહનો અપેક્ષાએ અભાવ કહ્યો. આહા..હા...!



હવે આ જ અર્થ દઢ કરનારી બે ગાથાઓ આવે છે તેની સૂચનિકારૂપ શ્લોક કહે છે :-

(અનુષ્ટુભ)

રાગદ્વેષવિમોહાનાં જ્ઞાનિનો યદસમ્ભવઃ ।

તત એવ ન બન્ધોઽસ્ય તે હિ બન્ધસ્ય કારણમ્ ।।૧૧૯।।

શ્લોકાર્થ :- [યત્ કારણ કે [જ્ઞાનિનઃ રાગદ્વેષવિમોહાનાં અસમ્ભવઃ] જ્ઞાનીને રાગદ્વેષમોહનો અસંભવ છે [તતઃ એવ] તેથી [અસ્ય બન્ધઃ ન] તેને બંધ નથી; [હિ] કેમ કે [તે બન્ધસ્ય કારણમ્] તે (રાગદ્વેષમોહ) જ બંધનું કારણ છે. ૧૧૯.

શ્લોક ૧૧૯ ઉપર પ્રવચન

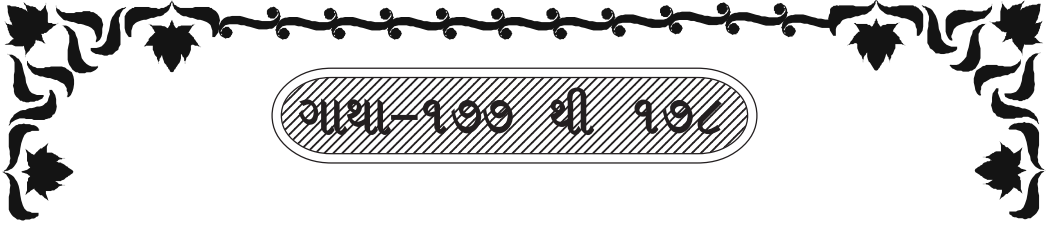
‘હવે આ જ અર્થ દઢ કરનારી બે ગાથાઓ આવે છે તેની સૂચનિકારૂપ શ્લોક કહે છે :-’ ૧૧૯ કળશ.

રાગદ્વેષવિમોહાનાં જ્ઞાનિનો યદસમ્ભવઃ ।

તત એવ ન બન્ધોઽસ્ય તે હિ બન્ધસ્ય કારણમ્ ।।૧૧૯।।

આહા..હા...! શ્લોકાર્થ :- ‘કારણ કે...’ [જ્ઞાનિનઃ રાગદ્વેષવિમોહાનાં અસમ્ભવઃ] ‘જ્ઞાનીને રાગદ્વેષમોહનો અસંભવ છે...’ મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીનો અભાવ (થયો) એને અહીંયાં અભાવ કહ્યો છે. આહા..હા...! ધર્મીને, ધર્મી જીવની દૃષ્ટિમાં તો ભગવાન છે. આહા..હા...! અજ્ઞાનીની દૃષ્ટિમાં રાગ છે અને પર્યાય છે. આહા..હા...! મિથ્યાદૃષ્ટિની દૃષ્ટિમાં પર્યાય એક સમયની કાં રાગ (છે) એ એની દૃષ્ટિમાં છે. તેથી દૃષ્ટિનો વિષય (જે) સ્વભાવ, તેનો એને અનાદર છે. આહા..હા...! સમકિતીને પૂર્ણાનંદનો સ્વભાવ તે જ આદરણીય અને (તેનો જ) સત્કાર છે. એ જ એની ચીજ છે અને એને એ આદરે છે. તેથી તે રાગ-દ્વેષ અસ્થિરતાના થાય તેને આદર આપતો નથી. એમાં હોંશ અને હરખ કરતો નથી. આવે, ધર્મીને રાગ, વિનય વ્યવહાર દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ એવો ભાવ આવે (પણ) છે બંધનું કારણ. આહા..હા...! આવી વાત છે, ભાઈ ! બહુ કામ (આકરું). જગતની સાથે મેળ કરવો મુશ્કેલ પડે એવું છે. જગત એટલે મિથ્યાત્વ અને સંસાર. આહા..હા...!

આ..હા..હા...! તેથી ‘જ્ઞાનીને રાગદ્વેષમોહનો અસંભવ છે...’ પેલો અભાવ કહ્યો હતો આ અસંભવ કહ્યું. ‘તેથી...’ [અસ્ય બન્ધઃ ન] ‘તેને બંધ નથી;...’ ‘કેમ કે...’ [તે બન્ધસ્ય કારણમ્] ‘તે (રાગદ્વેષમોહ) જ બંધનું કારણ છે.’ મિથ્યાત્વ ને અનંતાનુબંધીના રાગ-દ્વેષ, એ જ બંધનું કારણ (છે) એ જ્ઞાનીને નથી. આહા..હા...! હવે આવું બધું વાંચે ને એકાંત લઈ જાય. આ..હા...! અને પાછું તે એમાં કહી ગયા છે ને કે, યથાખ્યાત ચારિત્ર ન થાય ત્યાં સુધી જઘન્ય ભાવમાં છે એને બંધ છે. ઈ કહી ગયા છે. આહા..હા...! એ વાત જણાવી દીધી છે.



રાગો દોસો મોહો ય આસવા ણત્થિ સમ્મદિટ્ઠિસ્સ ।
 તમ્હા આસવભાવેણ વિણા હેદૂ ણ પચ્ચયા હોંતિ ।।૧૭૭ ।।
 હેદૂ ચદુવ્વિયપ્પો અટ્ટવિયપ્પસ્સ કારણં મ્હિંદં ।
 તેસિં પિ ય રાગાદી તેસિમભાવે ણ વજ્ઝંતિ ।।૧૭૮ ।।
 રાગો દ્વેષો મોહશ્ચ આસ્રવા ન સન્તિ સમ્યગ્દષ્ટેઃ ।
 તસ્માદાસ્રવભાવેન વિના હેતવો ન પ્રત્યયા ભવન્તિ ।।૧૭૭ ।।
 હેતુશ્ચતુર્વિકલ્પઃ અષ્ટવિકલ્પસ્ય કારણં મ્હિતમ્ ।
 તેષામપિ ચ રાગાદયસ્તેષામભાવે ન વધ્યન્તે ।।૧૭૮ ।।

રાગદ્વેષમોહા ન સન્તિ સમ્યગ્દષ્ટેઃ, સમ્યગ્દષ્ટિત્વાન્યથાનુપપત્તેઃ । તદભાવે ન તસ્ય દ્રવ્યપ્રત્યયાઃ પુદ્ગલકર્મહેતુત્વં વિભ્રતિ, દ્રવ્યપ્રત્યયાનાં પુદ્ગલકર્મહેતુત્વસ્ય રાગાદિહેતુત્વાત્ । તતો હેતુહેત્વભાવે હેતુમદભાવસ્ય પ્રસિદ્ધત્વાત્ જ્ઞાનિનો નાસ્તિ બન્ધઃ ।

હવે આ અર્થના સમર્થનની બે ગાથાઓ કહે છે :-

નહિ રાગદ્વેષ, ન મોહ-એ આસ્રવ નથી સુદષ્ટિને,
 તેથી જ આસ્રવભાવ વિણ નહિ પ્રત્યયો હેતુ બને; ૧૭૭.
 હેતુ ચતુર્વિધ અષ્ટવિધ કર્મો તણાં કારણ કહ્યા,
 તેનાંય રાગાદિક કહ્યા, રાગાદિ નહિ ત્યાં બંધ ના. ૧૭૮.

ગાથાર્થ :- [રાગઃ] રાગ, [દ્વેષઃ] દ્વેષ [ચ મોહઃ] અને મોહ — [આસ્રવાઃ] એ આસ્રવો [સમ્યગ્દષ્ટેઃ] સમ્યગ્દષ્ટિને [ન સન્તિ] નથી [તસ્માત્] તેથી [આસ્રવભાવેન વિના] આસ્રવભાવ વિના [પ્રત્યયાઃ] દ્રવ્યપ્રત્યયો [હેતુવઃ] કર્મબંધનાં કારણ [ન ભવન્તિ] થતા નથી.

[ચતુર્વિકલ્પ હેતુઃ] (મિથ્યાત્વાદિ) ચાર પ્રકારના હેતુઓ [અષ્ટવિકલ્પસ્ય] આઠ પ્રકારનાં કર્મોનાં [કારણં] કારણ [મ્હિતમ્] કહેવામાં આવ્યા છે, [ચ] અને [તેષામ્ અપિ] તેમને પણ [રાગાદયઃ] (જીવના) રાગાદિ ભાવો કારણ છે; [તેષામ્ અભાવે] તેથી રાગાદિ ભાવોના અભાવમાં [ન વધ્યન્તે] કર્મ બંધાતા નથી. (માટે સમ્યગ્દષ્ટિને બંધ નથી).

ટીકા :- સમ્યગ્દષ્ટિને રાગદ્વેષમોહ નથી કારણ કે સમ્યગ્દષ્ટિપણાની અન્યથા અનુપપત્તિ છે (અર્થાત્ રાગદ્વેષમોહના અભાવ વિના સમ્યગ્દષ્ટિપણું બની શકતું નથી); રાગદ્વેષમોહના અભાવમાં તેને (સમ્યગ્દષ્ટિને) દ્રવ્યપ્રત્યયો પુદ્ગલકર્મનું (અર્થાત્ પુદ્ગલકર્મના બંધનનું) હેતુપણું ધારતા નથી કારણ કે દ્રવ્યપ્રત્યયોને પુદ્ગલકર્મના હેતુપણાના હેતુઓ રાગાદિક છે; માટે હેતુના હેતુના અભાવમાં હેતુમાનનો (અર્થાત્ કારણનું જે કારણ તેના અભાવમાં કાર્યનો) અભાવ પ્રસિદ્ધ હોવાથી જ્ઞાનીને બંધ નથી.

ભાવાર્થ :- અહીં, રાગદ્વેષમોહના અભાવ વિના સમ્યગ્દષ્ટિપણું હોઈ શકે નહિ એવો અવિનાભાવી નિયમ કહ્યો છતાં મિથ્યાત્વસંબંધી રાગાદિકનો અભાવ સમજવો. મિથ્યાત્વસંબંધી રાગાદિકને જ અહીં રાગાદિક ગણવામાં આવ્યા છે. સમ્યગ્દષ્ટિ થયા પછી કાંઈક ચારિત્રમોહસંબંધી રાગ રહે છે તેને અહીં ગણ્યો નથી; તે ગૌણ છે. આ રીતે સમ્યગ્દષ્ટિને ભાવાસ્રવનો અર્થાત્ રાગદ્વેષમોહનો અભાવ છે. દ્રવ્યાસ્રવોને બંધના હેતુ થવામાં હેતુભૂત એવા રાગદ્વેષમોહનો સમ્યગ્દષ્ટિને અભાવ હોવાથી દ્રવ્યાસ્રવો બંધના હેતુ થતા નથી, અને દ્રવ્યાસ્રવો બંધના હેતુ નહિ થતા હોવાથી સમ્યગ્દષ્ટિને-જ્ઞાનીને-બંધ થતો નથી.

સમ્યગ્દષ્ટિને જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે તે યોગ્ય જ છે. ‘જ્ઞાની’ શબ્દ મુખ્યપણે ત્રણ અપેક્ષાએ વપરાય છે :- (૧) પ્રથમ તો, જેને જ્ઞાન હોય તે જ્ઞાની કહેવાય; આમ સામાન્ય જ્ઞાનની અપેક્ષાએ તો સર્વ જીવો જ્ઞાની છે. (૨) સમ્યક્ જ્ઞાન અને મિથ્યા જ્ઞાનની અપેક્ષા લેવામાં આવે તો સમ્યગ્દષ્ટિને સમ્યગ્જ્ઞાન હોવાથી તે અપેક્ષાએ તે જ્ઞાની છે અને મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની છે. (૩) સંપૂર્ણ જ્ઞાન અને અપૂર્ણ જ્ઞાનની અપેક્ષા લેવામાં આવે તો કેવળી ભગવાન જ્ઞાની છે અને છદ્મસ્થ અજ્ઞાની છે કારણ કે સિદ્ધાંતમાં પાંચ ભાવોનું કથન કરતાં બારમા ગુણસ્થાન સુધી અજ્ઞાનભાવ કહ્યો છે. આ પ્રમાણે અનેકાંતની અપેક્ષા વડે વિધિનિષેધ નિર્બાધપણે સિદ્ધ થાય છે; સર્વથા એકાંતથી કાંઈ પણ સિદ્ધ થતું નથી.

ગાથા - ૧૭૭, ૧૭૮ ઉપર પ્રવચન

‘હવે આ અર્થના સમર્થનની બે ગાથાઓ કહે છે :-’

રાગો દોસો મોહો ય આસવા ણત્થિ સમ્મદિટ્ઠિસ્સ ।

તમ્હા આસવભાવેણ વિણા હેદૂ ણ પચ્ચયા હોંતિ ।।૧૭૭ ।।

હેદૂ ચદુવ્વિયપ્પો અટ્ટવિયપ્પસ્સ કારણં મણિદં ।

તેસિં પિ ય રાગાદી તેસિમભાવે ણ વજ્જંતિ ।।૧૭૮ ।।

નહિ રાગદ્વેષ, ન મોહ—એ આસ્રવ નથી સુદષ્ટિને,
તેથી જ આસ્રવભાવ વિણ નહિ પ્રત્યયો હેતુ બને; ૧૭૭.
હેતુ ચતુર્વિધ અષ્ટવિધ કર્મો તણાં કારણ કહ્યા,
તેનાંય રાગાદિક કહ્યા, રાગાદિ નહિ ત્યાં બંધ ના. ૧૭૮.

ટીકા :- ‘સમ્યગ્દષ્ટિને રાગદ્વેષમોહ નથી...’ એ આ. મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ. મોહ એટલે મિથ્યાત્વ (અને) રાગ-દ્વેષ એટલે અનંતાનુબંધીના રાગ-દ્વેષ. આવું વાંચીને ‘દીપચંદ્રજી (શેઠિયાજી)ને થઈ ગયું હતું ને ! ભૂલ કાઢી હતી ને પેલી ? ‘સોગાની’ની ! ‘ન્યાલચંદ સોગાની’ કહે કે, જ્ઞાનીને પણ શુભરાગ આવે એ આમ દુઃખ લાગે છે, દુઃખ છે. ઈ એને ન ગોઠ્યું. બાપુ ! ધર્મી છે, ભલે ક્ષાયિક સમકિતી હોય... આહા..હા...! ‘બાહુબલીજી’ અને ‘ભરત’ બેય લડ્યા, છતાં સમકિતી છે. અંદર રાગ આવ્યો છે પણ એ રાગ અસ્થિરતાનો રાગ દોષ છે, દુઃખ છે. આ..હા...! જે ભાવે તીર્થંકર ગોત્ર બંધાય એ ભાવ દુઃખ છે. રાગ છે તે ઝેર છે, દુઃખ છે. પ્રભુ અમૃતનો સાગર છે એનાથી ઊલટો ભાવ છે. એ શુભભાવ પણ અમૃતના સાગરથી ઊલટો ભાવ છે. આહા..હા...!

અરે..રે...! ભગવાન મહાપ્રભુ બિરાજે છે, કહે છે. ત્યાં તારું આસન નાખતો નથી અને આસન... આહા..હા...! સારા સ્થાનમાં આસન નાખતો નથી અને વિષ્ટામાં આસન નાખે છે. એમ રાગ ને દ્વેષ, પુણ્ય-પાપમાં આસન નાખ્યા. આ..હા...! ઉદાસીનોસિ આવે છે ને અંદર ? ઉદાસીનોસિ ! ધર્મી તો રાગ ને દ્વેષથી ઉદાસીન છે, એનાથી એનું આસન ભિન્ન અંદર આત્મા ઉપર પડ્યું છે. આ..હા..હા...! ઉદાસીન - ઉદ + આસીન. ભગવાન ધામ છે, ચૈતન્યવસ્તુ (છે) ત્યાં તેના આસન દષ્ટિ સ્થપાણી છે. તે તેનું સ્થળ છે, તે તેની જમીન છે, તે તેનો ધણી છે અને તે તેનો સ્વામી છે. આ..હા...! જમીનના સ્વામી હોય છે ને ? ઈ (ખરી) જમીન આ છે. અનંત અનંત ગુણથી ભરેલો ભગવાન, એ ધર્મીનું સ્થાન ને ક્ષેત્ર, દળ એ ચીજ છે. રાગાદિ થાય પણ એ એની ચીજ નથી. આહા..હા...!

‘સમ્યગ્દષ્ટિને રાગદ્વેષમોહ નથી...’ (એમ) અહીં તો કીધું છે. ‘કારણ કે સમ્યગ્દષ્ટિપણાની અન્યથા અનુપપત્તિ છે...’ ભાષા દેખો ! આહા..હા...! મિથ્યાત્વ સંબંધીના ભાવ અને રાગ-દ્વેષ ગયા ન હોય અને સમ્યક્દષ્ટિ હોય એમ ત્રણકાળમાં બને નહિ. સમ્યક્દષ્ટિના શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શનનો ભાવ (થયો) અને અનંતાનુબંધીના અભાવરૂપ ભાવ થયો ત્યાં રાગ-દ્વેષ મારા છે એવો ભાવ હોઈ શકે નહિ.

આહા..હા...! એ કહે છે, ‘સમ્યગ્દષ્ટિપણાની અન્યથા અનુપપત્તિ છે (અર્થાત્ રાગદ્વેષમોહના અભાવ વિના સમ્યગ્દષ્ટિપણું બની શકતું નથી);...’ અહીં કેટલાક કહે છે કે, જરી પણ રાગ રહે ત્યાં સુધી મિથ્યાદષ્ટિ છે, એમ કેટલાક કહે છે. ઈ વાત અહીં

નથી. આ..હા...! અહીં તો મિથ્યાત્વ સંબંધી, વિપરીત માન્યતા મહા સંસાર (છે). આ..હા...! ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ મોક્ષસ્વરૂપ છે એનાથી મિથ્યાત્વ ભાવ (અર્થાત્) રાગના વિકલ્પને પોતાનો માનવો એવો મિથ્યાત્વ ભાવ એ જ મહાસંસાર ને અનંત જન્મ-મરણનો ગર્ભ છે. આહા..હા...! હવે એની જેને કિંમત નથી, ઈ આ દયા, દાન ને વ્રત, તપ ને ભક્તિ કરીએ એટલે ધર્મ થઈ જશે એમ અજ્ઞાની માને. આ..હા...! ભાઈ ! ઈ શુભભાવ છે. આહા..હા...! ધર્મ તો શુદ્ધ ઉપયોગ થાય ત્યારે ધર્મ છે. શુભ ને અશુભ, બેય અશુભ છે, અશુદ્ધ છે. આહા..હા...! એ અશુદ્ધતા અહીં નથી. સમ્યક્દષ્ટિમાં જે રાગ-દ્વેષ-મોહ તીવ્ર છે એ અશુદ્ધતા એને નથી માટે સર્વ રાગ-દ્વેષ-મોહનો અભાવ છે. આહા..હા...!

એ ૧૭૧ ગાથામાં કહી ગયા. જ્ઞાનીને પણ જઘન્યભાવે દેખે છે, શ્રદ્ધે છે. દેખે-જાણે છે એમ ત્યાં લીધું. એથી હજી ઉત્કૃષ્ટ ભાવે દેખતો નથી. એટલે હજી એને આસ્રવ ને બંધ આવે છે. પૂર્ણાનંદના નાથને પૂર્ણ રૂપે દેખી, શ્રદ્ધે ને ઠરે, પૂર્ણ રૂપે ઠરે એને હવે આસ્રવ અને બંધ હોતો નથી. અહીંયાં જે કહે છે ઈ તો સમકિતની અપેક્ષાની વાત છે. આહા..હા...! આવો ધર્મ કેવો ! આ બધા જાત્રા કરે, મંદિર કરે, લાખો રૂપિયા ખર્ચે, દસ-દસ લાખ (ખર્ચે), દસ શું તારા અબજ ખર્ચ ને ! ઈ ક્યાં તારી ચીજ છે ? ઈ તો જડ છે. આહા..હા...! પૈસા મારા છે એમ માનીને આપે ઈ તો મિથ્યાત્વ છે. અજીવ જીવનું છે (એમ નથી), ઈ તો અજીવ છે. આત્મા ભગવાન તો જીવ છે. જીવનો અજીવ – પૈસા હોય ? એ અજીવને જીવ માને એ મિથ્યાત્વ છે. આહા..હા...! આકરું કામ. સમ્યગ્દર્શનમાં એ વાત છૂટી જાય છે. એ રાજપાટમાં પડ્યો હોય, કરોડો રૂપિયા દાનમાં આપતો હોય પણ અંદર સ્વામી (થતો) નથી, જાણે છે કે આમ થાય છે, આ જાય છે, આ જાય છે. આ રહે છે, આ જાય છે. આહા..હા...! આવી વાતું છે.

‘(સમ્યગ્દષ્ટિને) દ્રવ્યપ્રત્યયો પુદ્ગલકર્મનું...’ દ્રવ્ય એટલે જોડાણ, જૂના જડ કર્મ. ‘પુદ્ગલકર્મનું (અર્થાત્ પુદ્ગલકર્મના બંધનનું) હેતુપણું ધારતા નથી...’ આહા..હા...! ધર્મની જ્યાં અંદર આત્મઅનુભવની દષ્ટિ થઈ, ભેદજ્ઞાન થઈ ગયું, રાગથી – વિકલ્પથી જુદો પડી ગયો એ જુદો પડ્યો તે ભગવાનઆત્મા... આહા..હા...! એને જૂના કર્મ પડ્યા છે એ બંધનો હેતુ થતો નથી. આહા..હા...! છે ? દ્રવ્યપ્રત્યયો એટલે જૂના જડ (કર્મ). આસ્રવ કીધા ને ? પ્રત્યય એટલે આસ્રવ. ઓલા દ્રવ્યાસ્રવ કીધા, અહીં પ્રત્યય કીધું. પૂર્વના પડ્યા (છે) ઈ હોં !

‘પુદ્ગલકર્મના હેતુપણાના હેતુઓ રાગાદિક છે;...’ ‘હેતુપણું ધારતા નથી કારણ કે દ્રવ્યપ્રત્યયો પુદ્ગલકર્મના હેતુપણાના હેતુઓ રાગાદિક છે;...’ પૂર્વના કર્મ નવા કર્મના કારણમાં મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ હોય તો બંધનું કારણ થાય. આહા..હા...! છે ? જડકર્મો પુદ્ગલકર્મના હેતુપણું – નવા બંધનનું નિમિત્ત, જૂના કર્મ નવા બંધનનું નિમિત્ત, એ નિમિત્તમાં પણ હેતુ રાગાદિક છે. જૂનું (કર્મ) નિમિત્ત છે એ આવી ગયું છે કે, જૂનું કર્મ છે એ નવા કર્મનું

કારણ છે, પણ ક્યારે ? કે, જૂના કર્મમાં (જોડાઈને) પોતે રાગ-દ્વેષ ને મિથ્યાત્વ કરે ત્યારે. આહા..હા...! આવી વાતું હવે, હજી તો સમજવી કઠણ પડે.

વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર, એની રીત જ - કળા જ જુદી જાત છે. આખી દુનિયાથી એની રીત જુદી છે. આ..હા...! એક એક પરમાણુ પોતાની પર્યાયે તે સમયે પરિણમે એને કોણ પરિણમાવે, કહે છે. આ શરીર છે જુઓ ! આમ આમ ચાલે ઈ તો એની પર્યાય જડની છે. આત્મા એને કરે, આત્મા હાથને હલાવી શકે એ ત્રણકાળમાં બનતું નથી. ઈ કોણ માને ? આહા..હા...! આ લાકડી છે, (આ) પણ આમ ઊંચી-નીચી થાય છે જુઓ ! એની અવસ્થા (થાય) એનો કર્તા ઈ પુદ્ગલ છે, એનો કર્તા આંગળી નથી. આ..હા...! આ હાથને આધારે આ લાકડી રહી છે ? ના. ઈ પરમાણુમાં આધાર નામનો ગુણ છે એને કારણે લાકડી (એને) આધારે રહી છે, હાથને આધારે નહિ. અરે...! આ (કેમ) બેસે ? 'દેવીલાલજી' ! આહા..હા...!

જગતનો એક એક રજકણ, આ તો અનંતા રજકણનો દળ છે, એક એક રજકણની તે સમયે થતી જે અવસ્થા, તેને બીજો રજકણ કે બીજો આત્મા કરી શકે નહિ. આહા..હા...! હળવો.. હળવો.. હળવો કરી નાખ્યો. હળવો છે જ. પરના કાર્યના કર્તાપણાથી રહિત પ્રભુ છે. આહા..હા...!

એ કહે છે, આ..હા..હા...! ધર્મીને બંધનું કારણ ક્યારે થાય ? કે, જૂના કર્મ નવા કર્મનું આવવાનું (કારણ) ક્યારે થાય ? કે, એ જૂના કર્મમાં મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષનું નિમિત્ત થાય, જૂના કર્મમાં મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષનું નિમિત્ત થાય તો જૂના કર્મ નવા કર્મનું કારણ થાય. આહા..હા...! છે ?

'દ્રવ્યપ્રત્યયો...' એટલે જડ પુદ્ગલકર્મના (એટલે) નવા (કર્મના) હેતુનો હેતુ. નવા કર્મ આવવાનું નિમિત્ત એ મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ છે. આહા..હા...! 'બંધ અધિકાર'માં પણ એમ કહ્યું છે ને ? જે કોઈ આત્માના ઉપયોગમાં રાગ કરે તે બંધ મિથ્યાત્વ છે. રાગ કરે (એમ) એકલાની વાત નથી લીધી. જાણવાના ઉપયોગમાં રાગને કરે એ બંધનું કારણ છે. આહા..હા...! 'બંધ અધિકાર'માં પહેલી શરૂઆત(માં વાત કરી છે).

'સમયસાર' તો અલૌકિક ચીજ છે ! બપોરે 'પ્રવચનસાર' (ચાલે છે), 'નિયમસાર' કોઈ અલૌકિક શાસ્ત્ર (છે) ! 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ'ના શાસ્ત્રો એટલે કેવળીની વાણી છે !! આ..હા..હા...! પણ સમજવા માટે ઘણો પ્રયત્ન જોઈએ, બાપુ ! આહા..હા...!

'દ્રવ્યપ્રત્યયોને પુદ્ગલકર્મના હેતુ...' નવાનો હેતુ, એનો હેતુ 'રાગાદિક છે; માટે હેતુના હેતુના અભાવમાં...' આહા..હા...! શું કીધું ઈ ? જૂના કર્મ જે હેતુ છે એનો હેતુ મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ છે. એવા 'હેતુના હેતુના અભાવમાં હેતુમાનનો (અર્થાત્ કારણનું જે કારણ તેના અભાવમાં કાર્યનો) અભાવ પ્રસિદ્ધ હોવાથી જ્ઞાનીને બંધ નથી.' આહા..હા...! જૂના

કર્મ નવાને નિમિત્ત થાય, પણ એ જૂના કર્મને નિમિત્ત જીવના મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષ થાય તો. આહા..હા...! તેથી ધર્મીને આત્માનો અનુભવ સમ્યગ્દર્શનમાં છે તેથી તેને મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષ નથી તેથી તેને જૂના કર્મને નિમિત્ત થાવું અને નવું કર્મ થાય, એ એકેય છે નહિ. નથી મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષ પરિણામ, નથી જૂના કર્મને નિમિત્ત થવું અને જૂનું કર્મ નવાને લાવવું એ એકેય એને નથી. આહા..હા...! એને બંધન જ નથી એમ કહે છે. છે ?

‘(અર્થાત્ કારણનું જે કારણ તેના અભાવમાં...)’ કારણનું કારણ એટલે ? જૂના કર્મ નવાનું કારણ છે પણ એ કારણનું કારણ અજ્ઞાનીના રાગ-દ્વેષ ને મોહ છે. એવા ‘(કારણ તેના અભાવમાં કાર્યનો)...’ એટલે નવા બંધનનો ‘અભાવ પ્રસિદ્ધ હોવાથી જ્ઞાનીને બંધ નથી.’ આ કારણે ધર્મીને બંધ છે નહિ. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)